

Posvećeno fra Nevinku Mandiću

Dugogodišnji kateheta izgubljen u hercegovačkom bespuću

Kad pogledam sliku mučenika fra Nevinka Mandića, zamirisu mi uspomene na Grad na Neretvi, naš bogoslovni suživot ispod Huma i tolika nezaboravna lica u susretima i razgovorima. Među njima posebno sjećanje budi mi se u srcu na mladog franjevca fra Nevinka Mandića, koji je za nas bogoslove bio izvor novosti koje su dnevno kolale po gradskim kuloarima. Doživljavali smo ga kao novinskog izvjestitelja dnevnih vijesti i svjetskih događaja. Iako se u njima nije opredjeljivao ni za koju stranu, u grudima mu je nekada rodoljubno srce za slobodu hrvatskog naroda.

Gotovo cijeli svoj svećenički život (1933. do 1945.) proveo je u Mostaru kao dugogodišnji vjeroučitelj u državnim školama. Svi su ga hvalili kao vrsna kateheta i dobra profesora. Bio je neobično komunikativan, razgovorljiv i poželjan u društvu. Stoga je uživao povjerenje svojih đaka i školskog osoblja. Na povratku iz škole njegov zvonik glas odzvanjao bi samostanskim hodnicima i stvarao poseban ugođaj među njegovom subraćom. Odlikovao se dobrotom srca i poniznošću duha, glavnim smjernicama društvenog vladanja.

Rođen je 4. ožujka 1908. i kršten pod imenom Andrija u zaseoku Lise u šklopu današnjih Oklaja, sastavnoj dijela Širokog Brijega. Na Širokom Brijegu završio je četiri razreda osnovne škole i osam razreda gimnazije s ispitom zre-

losti (1929.). Bogoslovne nauke studirao je u Mostaru, gdje je 10. srpnja 1932. bio reden za svećenika. Poslije ređenja nastavio je svoje školovanje u švicarskoj (Fribourgu). Nakon dvije godine povratio se u Hercegovinu, gdje ga je njegov provincijal fra Dominik Mandić imenovao vjeroučiteljem u mostarskim državnim školama.

Za ljetnih praznika fra Nevinko je krstario po župama i svagdje bio spreman pomagati u duhovnim potrebama. Bio je poznat kao pučki propovjednik i svojim nadahnutim propovijedima odgajao je kršćanski hercegovački puk. Posebno je bio zadužen za osnutak i širenje Društva svetog Ante. Ova organizacija nicala je po svim franjevačkim župama u Hercegovini, bila je protuteža relativiziranju vjerskih istina i budila duh potištenog naroda.

Kad je fra Metod Puljić, župnik u Izbičnu, obolio i otišao na liječenje, zamijenio ga je fra Nevinko, došavši iz Mostara. Upravo tih dana, zapravo 11. veljače, partizani su zauzeli to brdsko selo i odveli fra Nevinka prema Širokom Brijegu. Na istom mjestu boravili su profesor fra Marko Dragičević i brat laik fra Bono Andaćić, koji su u tim brdovitim predjelima pokušali naći život-

nu zaštitu. Ali partizani su i njih zarobili i zajedno s fra Nevinkom vratili na Lišticu. Na putu su ih zlostavljali i mučili te 12. veljače odveli prema Grabovoj Dragi (župa Mostarski Gradac), gdje su ih u predvečerje istoga dana ubili i bacili u jarugu pokraj puta. Njihov nepoznat grob simbol je nedorečenih muka ovih franjevačkih svjedoka vjere i odsjev zloće onoga tamnog razdoblja naše povijesti, kada su komunisti počinili nezapamćene pokolje. S pravom je Ivo Andrić uskliknuo: "Teško je biti čovjek. Gospode!" (Ex *Ponta, Nemiri, Lirika*, Beograd, 1977., 77. str.).

U zrcalu vječnosti gledamo ove neudne žrtve nasilja kao nosioce duboke vjere i junake naše povijesti, što nadoše posljednje počivalište u hercegovačkim vrlinama, gdje se sokolovi gnijezde. Nije to grob očajnika Ivana Gorana Kovačića, koji se u životnoj frustraciji odriče "pokajničkog glasa" vjernika (u pjesmi "Moj grob"). Ovdje se, naprotiv, očituju tajne vjerničkog i redovničkog života, utkane u istinu objavljene Riječi, koja stvara istinske mučenike koji prolivenom krvlju osvajaju nebesa.

dr. fra Častimir Majić

Prapovijest na prostoru općine Posušje

U organizaciji Ministarstva prosvjete Zapadnohercegovačke županije i posušskog ogranka Matice hrvatske u posuškoj kinodvorani prof. Anlika Odža održala je predavanje o temi *Prapovijest na prostoru općine Posušje*. Predavanje je popraćeno slajdovima najreprezentativnijih i najbogatijih nalazišta posuške kulture. Prof. Odža asistentica je na Arheološkom odjelu Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru i prema doktorski rad iz oblasti bronzanodobnih kultura, u kojem će mjesto naći i posuška kultura.

U uvodnom dijelu predavačica je definirala pojam "kultura", koji kod arheologa podrazumijeva određeni način života zajednice ljudi koji svoje navike i običaje prenose s naraštaja na naraštaj. Zajednica živi na određenom području čije je granice moguće više ili manje točno odrediti. Kultura uključuje materijalne stvari, običaje, ustanove i vjerovanja. Posuška kultura dobila je naziv zbog toga što je najviše lokaliteta te kulture nađeno upravo u Posušju. Otkrivena su nalazišta: Veliki Markov brig, Ilčinova lazina, Gričeljeva izvanska gradina, gradina Nečajno. U samom posuškom kraju najveća je koncentracija njezi-

nih aglomeracija – više od dvadeset gradina i otvorenih naselja.

Ranobronzanodobna pojava na području sjeverne, srednje i južne Dalmacije i na području zapadne i istočne Hercegovine razvija se od 2000. godine prije Krista i traje do 1600. prije Krista – razdoblje starijeg i srednjeg bronzanog doba.

Petar Oreč i akademik Borivoj Čović iskopali su na Nečajnu i na Trostrukoju gradini u Sovićima. Zaslužni su, među ostalima, i arheolozi Marijanović, Benac, Govedarica, Kujundžić i dr.

Posuška kultura, prema riječima prof. Odže, zauzima područje Hercegovine, dio jugozapadne Bosne, južnu, srednju i sjevernu Dalmaciju, otoke Brač, Hvar, Korčulu, šibensko zaleđe, gradinu u Jagodnjaci kod Zadra...

Ranim bronzanim dobom završava se prvi val indoeuropskih seoba, koji je počeo početkom eneolitika s područja južnoruskih i ukrajinskih stepa. Tim seobama (koje su trajale 2000 godina) potaknut je nastanak posuške kulture, nastale u doba cetinske kulture, vinkovačke kulture... Zajednička su obilježja tih kultura posude od keramike, život na uzvisinama, gradine.

Neka su naselja bila kratkotrajna a neka su naseljavala naraštaja. Nalazišta posuške kulture obuhvaćaju do danas poznata 84 naselja. 51 gradinsko naselje na istaknutim povišenim položajima, koji su omogućavali dobru i učinkovitu obranu. Otvorena gradinska naselja za sada su otkrivena 23, premda ih ima puno više. Vide se ostatci kućnih zidova ili ognjišta, na kojima je nađena keramika, izrađevine od kamena, ručni mlinovi za drobljenje žita... Osim zemljoradnjom bavili su se i stočarstvom. U 10 pećinskih naselja zabilježeni su tragovi ljudskog boravka. Od obreda pokapanja prof. Odža istaknula je tumule

– nadgrobne spomenike. Nad grobnom pokojnika nastipa se kameni ili zemljani humak, a njihova pojava vezuje se za jače društveno raslojavanje, kada se vanjskim obilježjima nastojalo istaknuti važnost i društveni položaj pokojnika. Kasnije, u kasnom bronzanom dobu, pogotovu u željeznom dobu, pokapanje pod humcima opći je i široko prihvaćen običaj. Neka od važnijih gradinskih naselja su Nečajno i Trostruka gradina u Sovićima. S Nečajna se može vidjeti cijelo Imotsko polje i veći dio Posušja. Cijeli je niz gradina posuške kulture u okolici Posušja.

Lj. Kovac